

La identitat de Barcelona i dels barcelonins a l'època moderna

Antoni Simon i Tarrés

Departament d'Història Moderna i Contemporània.

Edifici B. 08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

antoni. simon

Resum

Durant l'Antic Règim es desenvoluparan uns patriotismes locals, hereus de la cultura urbana del món clàssic, que conviuran amb d'altres identitats políticoteritorials, socioeconòmiques i religioses. En aquest article, l'autor analitza la fonamentació i la caracterització del patriotisme barceloní en el període de l'alta edat moderna, per després realitzar algunes consideracions sobre la incardinació d'aquest patriotisme de la Ciutat Comtal amb la identitat nacional catalana dels temps moderns. La conclusió gira entorn de la idea que per a la majoria dels barcelonins existia una gran identificació entre els interessos generals de Catalunya i els propis de Barcelona, i que difícilment podia existir una contradicció entre els uns i els altres.

Paraules clau: identitats, patriotismes, Barcelona, Catalunya.

Resumen. *La identidad de Barcelona i de los barceloneses en la época moderna*

Durante el Antiguo Régimen, se desarrollaron unos patriotismos locales, herederos de la cultural urbana del mundo clásico, que convivirán con otras identidades político-territoriales, socioeconómicas y religiosas. En este artículo, el autor analiza la fundamentación y la caracterización del patriotismo barcelonés en el período de la Alta Edad Moderna, para después realizar algunas consideraciones sobre la incardinación de este patriotismo de la Ciudad Condal con la identidad nacional catalana de los tiempos modernos. La conclusión gira en torno a la idea de que para la mayoría de los barceloneses existía una gran identificación entre los intereses generales de Catalunya y los propios de Barcelona, y que difícilmente podía existir una contradicción entre los unos y los otros.

Palabras clave: identidades, patriotismos, Barcelona, Catalunya.

Abstract. *The Identity of Barcelona and of the People of Barcelona During the Early Modern Age*

During the ancient Regime, some local patriotisms developed, heirs to the urban culture of the classic world, which lived with other political, territorial, socioeconomic and religious identities. In this article, the author analyses the foundation and characterisation of the Barcelona's patriotism during the Early Modern Ages, to carry out some further considerations about the incardination between this patriotism of Barcelona and the catalan national identity of the modern times. The general conclusion revolves around the idea that for the majority of the people in Barcelona there was a great identification between the general interests of Catalonia and those of Barcelona, and that it could hardly exist a contradiction between them.

Key words: identities, patriotisms, Barcelona, Catalonia.

L'any 1630, Esteve Gilabert i Bruniquer encetava el pròleg de la seva *Relació sumària de la antiga fundació i cristianisme de la ciutat de Barcelona* amb una abrandada lloa a l'esperit patriòtic:

Lo innato e insito amor de la pàtria és tan poderós que per son benefici y honor, los de millor naturalesa y més valerosos hòmens, se exposan animosament en actes bellicosos, a qualsevol perills, etiam que sien de la vida, y tenen a gran estima y reputació perdre-la en tals y tan gloriosas empresas.

I explicitava a continuació que havia estat aquest amor a la pàtria el que l'havia portat a «veure, legir y scriure (que és lo talent que Déu me ha dat) cosas que poguessen ésser en benefici de la ciutat»; i, en definitiva, a compondre aquella obra «certificant ab moltas veras que ma intenció en estas cosas no tira a altro blanc ni interès que del bé de ma pàtria Barcelona»¹.

Aquest patriotisme barceloní —coetani a tants d'altres patriotismes locals catalans, espanyols i europeus—, que podem trobar ben arrelat en molts ciutadans del Renaixement i del barroc, és, bàsicament, una noció d'identitat vinculada al lloc de naixement i d'inscripció personal; noció hereva de la cultura clàssica i que perdurarà durant l'època medieval², tal com ens recorda en el segle XV la màxima del jurista Joan de Socarrats: «dicitur enim propria patria in qua sum natus»³. Cal subratllar, però, que aquell era un món d'identitats múltiples i de lleialtats compartides, i que aquestes identitats locals convivien amb d'altres identitats polítics territorials (de pertinença a una comunitat política, de fidelitat dinàstica a un príncep), identitats de naturalesa socioeconòmica (pertinença a gremis, confraries, estaments, vinculació jurisdiccional) o, naturalment, identitats religioses.

El tema de les identitats col·lectives i de llur significació en el desenvolupament dels patriotismes de l'Antic Règim i dels nacionalismes del món contemporani és un tema polèmic en extrem, que ha propiciat nombrosos i vius debats on han convergit historiadors, antropòlegs, historiadors del dret, sociòlegs, etc.⁴. En el

1. BRUNIQUER, Esteve Gilabert, *Relació sumària de la antiga fundació y cristianisme de la ciutat de Barcelona*. Barcelona, 1885, amb pròleg de F. MASPONS I LABRÓS. Les citacions són a les pàgines 9 i 10.
2. VEGEU MARAVALL, J.A., *Estado moderno y mentalidad social. Siglos XV-XVII*. Madrid (2 vols.), 1972, vol. I, p. 457 s.
3. SOCARRATS, J., *In tractatum Petri Alberti di consuetudinibus Cathalonie inter dominos et vassallos commentari*. Lió, 1551, p. 373. Citat per MARAVALL, J.A., *Estado moderno...*, vol. I, p. 462.
4. Fonamentalment: AMSTRONG, J., *Nations Before Nationalism*. Chapel Hill, 1982; SMITH, A.D., *The Ethnic origin of Nations*. Oxford, 1986, *National Identity*. Londres, 1991 i *Nacionalismo y modernidad*. Madrid, 2000; LLOBERA, J.R., *El Dios de la modernidad*. Barcelona, 1996; GELLNER, E., *Nación y nacionalismos*. Madrid, 1988; KOHN, H., *Historia del nacionalismo*. Madrid, 1984; ANDERSON, B., *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of nations*. Londres, 1983; BETHENCOURT, F. i RAMADA, D., (eds.), *A memória da nação*. Lisboa, 1991; RANUM, O., *National Consciousness. History and Political Culture in Early-Modern Europe*. Londres, 1975; SAMUEL, R. (ed.), *Patriotism: The Making and Unmaking of British National Identity*. Londres, 3 vols., 1989; AA.DD., *Nations, nationalisms, transitions XVI-XX siècles*. París, 1993, i el volum monogràfic sobre «L'idée de nation en Europe au XVIIIe siècle» *XVIII siècle* 176 (1992). Pel que fa als treballs que utilitzen Catalunya com a marc de reflexió, vegeu: TORRES, Xavier, «Nacions sense nacionalisme: Pàtria i patriotisme a l'Europa

cas català, les aportacions s'han concentrat sobretot en l'anàlisi de la identitat nacional catalana i, especialment, en la significació política d'aquesta en el procés de construcció de l'estat modern espanyol. En canvi, en general, s'ha deixat de banda l'estudi d'aquestes identitats locals —amb notables excepcions com són els treballs de Peter Sahlins⁵ i James Amelang⁶—, potser perquè se les ha considerat un aspecte menor o secundari dins l'estudi de les identitats col·lectives, o, encara que pugui semblar contradictori, perquè la complexitat metodològica i conceptual d'un tema, sens dubte relliscós, n'hagi allunyat els estudiosos⁷.

El meu propòsit en aquest article és, primer, veure la fonamentació i caracterització d'aquest patriotisme barceloní en el període de l'alta edat moderna i, després, realitzar algunes consideracions sobre la incardinació del patriotisme de la capital del Principat amb la identitat nacional catalana dels temps moderns; bo i precisant que l'abast d'aquests temes els fan mereixedors d'unes investigacions molt més àmplies i elaborades que les que pugui oferir en una aproximació que només aspira a suggerir algunes fonts, alguns textos i alguns plantejaments.

I

En la forja dels patriotismes antics i moderns, el paper de la història i dels historiadors ha estat sens dubte molt important, car qualsevol col·lectivitat es defineix per la memòria que es té d'ella, és a dir, per la història, creada o recreada

-
- de l'Antic Règim», *Recerques* 28 (1994), p. 83-89, i «Pactisme i patriotisme a la Catalunya de la Guerra dels Segadors», *Recerques* 32 (1995), p. 45-62; ROURA, Lluís, «“Un petit món en una província”. El concepte de nació referit a la Catalunya del segle XVII», *L'Avenç* 199 (1996), p. 6-11; SIMON TARRÉS, A., «Patriotisme i nacionalisme a la Catalunya moderna. Mites, tradicions i consciències col·lectives», *L'Avenç* 167 (1993), p. 8-16; «Ideologia i identitat nacional a la Revolució Catalana de 1640», *Cercles d'Història Cultural* 2 (1999), p. 10-23 i «“Catalans” i “francesos” a l'edat moderna. Guerres, identitats i contraidentitats. Algunes consideracions», *Pedralbes* 18-II (1998), p. 391-401; JANÉ CHECA, O., «Un exemple de contraidentitat formadora d'identitat col·lectiva: els catalans enfront de França a l'època moderna», *Revista de Catalunya* 151 (2000), p. 11-31.
5. SAHLINS, P., *Fronteres i identitats: la formació d'Espanya i França a la Cerdanya. Segles XVII-XIX*. Vic, 1993.
 6. AMELANG, J., «Institucions no institucionals? Els fonaments de la identitat social a la Barcelona moderna», *Pedralbes* 13-II (1993), p. 304-311; «People of the Ribera: Popular Politics and Neighborhood Identity in Early Modern Barcelona» dins DIEFENDORF, Barbara i HESSE, Carla, (eds.), *Culture and Identity in Early Modern Europe (1500-1800). Essays in Honor of Natalie Davis*. Ann Arbor, 1993, p. 119-137, «Aspectos de la cultura urbana en la España moderna» dins FORTEA, J.I., (ed.), *Imágenes de la diversidad: el mundo urbano en la Corona de Castilla. Siglos XVI-XVIII*. Santander, 1997, i «Cities: identities, conflicts, solidarities», dins AA.DD., *IV Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. El cor urbà dels conflictes: identitat local, consciència nacional i presència estatal*. Barcelona, 1999, p. 21-35.
 7. Significativament, la ponència del IV Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya, citada a la nota anterior i que fou dedicada a «La Catalunya moderna: el mosaic de lleialtats i sobirania», a penes tingué participants, i les comunicacions presentades no se centraren en el tema o «cor» del congrés: «patriotisme local, consciència nacional i presència estatal», sinó en l'estudi de les elits urbanes. Vegeu el balanç de la sessió que en féu Xavier Torres, el seu relator, a la relació de les comunicacions presentades a la primera sessió: «La Catalunya moderna. El mosaic de lleialtats i sobirania» dins AA.DD., *IV Congrés internacional...* (1999), p. 159-167.

pels historiadors. I de la mateixa manera que autors com Bernard Guenée han afirmat que «en cert sentit, foren els historiadors els qui van crear les nacions»⁸, també es pot dir que els patriotismes locals deuen molt als cronistes de la primera modernitat, puix que aquests, a través de les seves «històries particulars» o corografies, van permetre a les comunitats urbanes desenvolupar i ser conscients d'un sentit d'identitat, convertint els veïns en ciutadans, en dotar-los d'un passat comú que els identificava i que alhora els distingia dels habitants de les altres poblacions⁹.

Entenc que l'aparició d'aquestes corografies —que comencen a escriure's a la segona meitat del segle xv i que tenen la seva època de plenitud productiva entre el darrer quart del cinc-cents i les primeres dècades del sis-cents— s'ha de relacionar amb el desenvolupament de la cultura humanística en general i més precisament amb algunes de les seves facetes.

Com és sabut, a partir del segle xiv comencen a despuntar l'arqueologia, l'epigrafia i la numismàtica. I en el segle xv la utilització i l'estudi històric dels monuments, les inscripcions i les monedes era prou considerable com perquè comencessin a aparèixer per primera vegada alçats d'arquitectura antiga, reculls epigràfics, col·leccions de monedes, etc. Cal precisar que, més que descobrir el passat del món ibèric o romà de les seves ciutats i regnes, el que els humanistes van fer va ser descobrir el passat en tant que passat, amb el distanciament i la perspectiva que això comporta¹⁰.

A Jeroni Pau, la recerca del passat de la seva pàtria d'origen li va ser induïda pel seu amic romà Paolo Pompilio, fet que el va portar a escriure l'epístola *Barcino*: «Fa poc que per mitjà d'una carta amb un prec molt grat, vares interrompre les meves feixuges activitats jurídiques. Perquè desitges que et refereixi per escrit tot allò que he llegit en els autors antics i fidedignes sobre la meua ciutat, la seva terra i importància, els seus habitants i situació i sobre les seves gestes excel·lents i exemplars, afegint-hi succintament la seva història fins als nostres dies»¹¹.

L'obra del canonge Jeroni Pau, impresa l'any 1491, seria la primera de les corografies dedicades a la ciutat de Barcelona. La seguirien el *Memorial històric* de Joan Francesc Boscà, acabat a final del segle xv¹²; el *Libre de algunes coses asa-*

8. GUENÉE, B., *Occidente durante los siglos XIV y XV. Los estados*. Barcelona: 1985, p. 65. Unes afirmacions semblants es poden trobar a TATE, R.B., «El cronista castellano durante el siglo XV», *Homenaje a Pedro Sainz Rodríguez III. Estudios Históricos*. Madrid, 1986, p. 659-668.
9. Sobre aquestes corografies dins l'àmbit hispànic, vegeu KAGAN, R., «La corografía en la Castilla moderna. Género, historia, nación», *Stydia Historica* XIII (1995), p. 47-59; QUESADA, Santiago, «Las historias de ciudades: geografía, utopía y conocimiento histórico en la Edad Moderna», *Geocrítica* 77 (1988) i *La idea de ciudad en la cultura hispana de la Edad Moderna*. Barcelona, 1992; per a d'altres àmbits, MENDYK, S., «Early British Chorography», dins *Sixteenth Century Journal* 17 (1986), p. 459-481; DOLAN, C., «L'identitè urbaine et les histoires locales publiées du xvie au xviiiè siècle en France», dins *Canadian Journal of History* XXVII (1990), p. 278-298, i STRAUSS, G., *Sixteenth-Century Germany and its Topography ans Topographers*. Madison, 1959.
10. Així ho sosté SMALLEY, Beryl, *Storici nel Medioevo*. Nàpols, 1979, p. 246.
11. PAU, Jeroni, *Barcino*. Cito segons l'edició i traducció preparada per VILALLONGA, Mariàngela, a *Jeroni Pau. Obres*. Barcelona, 1986. La citació és al volum I., p. 293-295.
12. BOSCA, Joan Francesc, *Memorial Històric*. Edició a cura de SOBREQÜÉS, Jaume, Barcelona, 1977.

nyalades, de Pere Joan Comes, compost el 1583¹³; la *Descripció de las excelencias de la muy insigne ciudad de Barcelona*, de Dionís Jeroni Jorba, publicada el 1589¹⁴; la ja esmentada *Relació sumaria de la antiga fundació y cristianisme de la ciutat de Barcelona*, d'Esteve Gilabert i Bruniquer, escrita el 1630; els voluminosos i encara inèdits *Discursos históricos de la fundación i nombre de la ciudad de Barcelona*, de Rafel de Cervera, acabats el 1633¹⁵, i crec que també podríem incloure en aquest gènere els tres volums dels *Anals consulars de la ciutat de Barcelona, formats de les més principals antiquitats, prerogatives, sucesos de ella...*¹⁶, així com el poc conegut manuscrit *Apologia o sumaria de la antiga fundació y cristianisme de la ciutat de Barcelona y del regiment, costums, prerogatives y autoritat...*, del notari Josep Soldevila, escrivà de ració de la ciutat¹⁷.

Aquestes «històries particulars» barcelonines, barreja de la *laudatio* humanística i de la crònica urbana, fixaven les «excel·lències» de la pàtria local sovint en competència polèmica amb altres ciutats catalanes o espanyoles, i també eren un contrapunt de les històries cortesanes al servei de reis i prínceps. Aquestes construccions historicollegendàries dotarien els ciutadans de Barcelona d'uns atributs: un gentilici, un origen remot, una història i uns sofriments compartits, un territori específic, etc., en definitiva, d'una ascendència col·lectiva concretada en una sèrie de valors o referents.

L'antiguitat era, sens dubte, un dels valors més preuats de la cultura del Renaixement. Per a tots aquests historiadors i cronistes, el tema dels orígens els atrau especialment, ja que consideren que en les arrels primigènies d'una col·lectivitat es troba definida bona part del seu destí, i també perquè l'antiguitat era llavors un factor indiscutit de preeminència i prestigi¹⁸. Dues tradicions fundacionals barcelonines són esgrimides per aquests autors: l'hercúlia i la cartaginesa¹⁹. Així, Jeroni Pau s'inclina per l'opinió que Barcelona fou fundada en temps de la primera guerra púnica per Amílcar Barca: «el més valent i expert general dels cartaginesos»²⁰, cabdill conegut en la tradició romana per «Barcinus», que seria qui donaria el nom a «Barcino», Barcelona.

D'altres autors, Pere Joan Comes o Esteve Gilabert i Bruniquer, s'inclinarien per la tradició hercúlia, la qual vinculava la fundació de la ciutat amb Hèrcules l'egipcià, qui, en arribar a la costa catalana, encallaria una de les seves naus i aquesta

13. COMES, Pere Joan, *Libre de algunes coses asanyalades*. Editat per J. Puiggarí, Barcelona, 1878.

14. JORBA, Dionís Jeroni, *Descripció de las excelencias de la muy insigne ciudad de Barcelona*. Barcelona, 1589. N'hi ha una edició facsímil de l'any 1928.

15. CERVERA, Rafel, *Discursos históricos de la fundación y nombre de la ciudad de Barcelona*. BNP. Ms. Esp. 397-398. A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona n'hi ha una còpia manuscrita feta per S. Sanpere i Miquel, ms. B. 111-113.

16. Biblioteca de Catalunya, ms. 172-174.

17. Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, ms. 41.

18. Vegeu DURAN, Eulàlia, *Simbologia política a l'inici dels temps moderns*. Barcelona: 1987; *Sobre la mitificació dels orígens històrics nacionals catalans*. Barcelona, 1991, i «Patriotisme i milenarisme en el segle XVI», *Recerques* 32 (1995), p. 7-18.

19. Sobre aquesta mitologia barcelonina, vegeu MAYER, Marc, «El nom de Barcelona», dins SOBREQÜÉS, J. (ed.), *Història de Catalunya*, vol. I, p. 295-340, especialment p. 299-300.

20. PAU, J., *Barcino* (1986), p. 299.

barca —la novena— donaria el nom a l'antiga ciutat «Barca-nona». Bruniquer remarca que Barcelona és «antiga de sa primera fundació més que tots los altres pobles de Cathalunya com se prova de lo que diem avall que passa de 3.300 anys, més de 400 avans de la ciutat de Roma»²¹, i polemitzava amb els que opinen que aquesta preeminència correspon a la Tarragona fundada per Tubal, el cinquè fill de Jafet. L'escrivà de ració del consell municipal de Barcelona, autor de les famoses *Rúbriques*, argumenta que amb la destrucció de Tarragona a mans dels musulmans l'any 717, l'antiga Tàrraco «restà herma, deserta e inhabitada y assolada»²², la qual cosa obligà a bastir una nova ciutat ubicada en un lloc distint; en canvi, Barcelona —segueix Bruniquer— «encara que moltas vegadas perseguida, però sempre ha perseverat en lo mateix loc que vuy és, y axí es més antiga que Tarragona»²³.

Al valor de l'antiguitat fundacional s'afegia el de l'antiguitat en la recepció de la fe cristiana. Bruniquer accepta les tradicions de les visites apostòliques de sant Pere, sant Jaume i sant Pau, i afirma amb orgull que «diem que la crhistianadad d'Hespanya comensà en Barcelona»²⁴. Per la seva banda, Jeroni Pau fa un inventari dels «barons santíssims» que exerciren el pontificat en els primitius agrupaments cristians (Luci, Víctor, Eci, Alexandre, Teòtic, Pacià, Sever, etc.) i dels màrtirs cristians de les persecucions de Diocleciana i Decià, destacant santa Eulàlia i sant Cugat²⁵.

Aquesta imatge de ciutat cristiana, evangèlicament pura, és reforçada amb la minimització i condemna de la presència i del llegat jueu i musulmà. El mateix Jeroni Pau, a *Barcino*, fa una contundent defensa de les lleis d'exclusió religiosa:

Així mateix hem vist que era lloat per molts el fet de que cap manera no es permeti als jueus habitar a la nostra ciutat, donat que són un llinatge d'homes sòrdid, libidinós i impúdic, i, si no en fos impedit per la servitud, també superbiós i cruel. S'afegeix a això que aquest poble sigui tan profundament amic de la usura i d'altres especulacions perjudicials a l'estat, i que intenti, no sé per quin odi singular, embolicar la resta dels mortals amb enganys i fraus. Per aquest motiu tampoc aquells qui tenen ascendència jueva (encara que cristians de nom i potser bona gent) no són admesos als honors del nostre estat ni als càrrecs del notariat ni de la medicina, perquè tothom considera molt difícil que puguin sostreure's als costums dels avantpassats i a penes d'oblidar el llinatge.

Tampoc no és permès de romandre a la mateixa ciutat als seguidors de la religió de Mahoma (si fem excepció dels esclaus), a fi que la veritable religió no sigui corrompuda per les supersticions adquirides a través d'altres religions, a fi que la diversitat de religions i de culte dintre de la mateixa ciutat no origini enveges, odis, impostures i dissensions, i en ocasions desastres i fins la destrucció de l'estat²⁶.

Un altre argument de força, distinció i preeminència històrica era la referència a la lluita contra els musulmans. Aquest episodi permetia a Bruniquer enllaçar l'ar-

21. G. BRUNIQUER, Esteve, *Relació sumària...* (1885), p. 13-14.

22. *Ibíd.*, p. 14.

23. *Ibíd.*, p. 15.

24. *Ibíd.*, p. 18.

25. PAU, J., *Barcino* (1986), p. 309-311.

26. *Ibíd.*, p. 337.

didesa patriòtica pròpia dels antics barcelonins amb la seva fidelitat a la religió cristiana; el nostre cronista remarca com durant la dominació musulmana a Barcelona «encara hagué bisbes y era poblada de moltíssims christians dita ciutat, etiam en temps dels moros que la tingueren tiranizada molts anys y fou de las primeras terras que intrèpidament y ab gran valor dels matexos com a grans christians y animosos soldats se subtragueren de llur subyugació y donaren a Carlomagno y Ludovico Pio reys de França»²⁷.

Aquestes corografies renaixentistes enalteixen la personalitat de l'urbs barcelonina tot realitzant un inventari, sovint extens i detallat, de les seves «excel·lències»: la bondat climàtica i orogràfica del seu emplaçament, la fertilitat del seu entorn, la magnificència dels seus monuments, etc.²⁸; però també destacaven la perfecció i sublimació de Barcelona com a cos místic, com a *civitas* on estaven arrelats els principis de caritat, justícia, pietat i noblesa, els quals permetrien i serien el fonament d'un bon ordre i equilibri social. Una definició, en definitiva, que l'aproximaria a les qualitats i als models esbossats pels antics i moderns autors de les utopies socials, des de Plató i Aristòtil fins a Campanella i Bacon, passant per sant Agustí o Tomàs Moro.

Dionís Jeroni Jorba ofereix, el 1589, aquesta imatge idealitzada de la *civitas* barcelonina:

Porqué los ciudadanos della no estan puestos sino en tener en cuenta con el bien no sólo público mas aún particular, de donde se sigue que no ay discordias, no disensiones sino grande paz y tranquilidad. Los nobles y cavalleros puestos en sus exercicios, los mercaderes tratan lícitamente sus negocios, no mirando sus intereses sino el bien público, anteponiendo aquel a todas cosas los sacerdotes y personas religiosas viven recatadamente, los oficiales en todas artes no pierden un punto de su hazienda, y ansi no se hallan vagabundos por do viven muy alegres y contentos²⁹.

Hom pot entreveure en la descripció d'aquell eminent humanista i jurista barceloní la concepció de Barcelona com una ordenada congregació de persones que vivien juntes en vida virtuosa; idea de medul·la aristotèlica present en el pensament polític i social medieval català d'autors com Francesc Eiximenis³⁰, i ni de

27. G. BRUNIQUER, Esteve, *Relació sumària...* (1885), p. 22.

28. Així, per exemple, a l'inici de la Guerra dels Segadors, el famós predicador fra Gaspar Sala, als seus *Principios y progresos de las guerras del Principado de Cataluña*, farà un encés panegíric de la ciutat que havia intentat destruir l'exèrcit del marquès de los Vélez: «Esta sita en un llano, equívocación de un jardín, a quien hermosa ya la variedad de limones, naranjas, ponciles, cidras de todas especies y frutales; ya la numerosidad de grandes alquerias y casas de recreo, que pudiera dellas componerse otra Barcelona. Como reyna se corona de montañas en forma de arco, a quien sirve de cuerda el mar Mediterráneo, o por mejor dezir, de espejo donde se retrata la hermosura de sus edificios. Las orlas de sus confines bañan (dexándola en medio) dos rios, Besós y Llobregat, cuyas aguas están hechas a teñirse en sangre de invasores de Barcelona». Barcelona, 1641, Biblioteca de Catalunya, Fullets Bonsoms, 6.269., fol. 29-29v.

29. JORBA, Dionís Jeroni, *Descripción de las excelencias...* (1589), fol. 3v-4.

30. Cfr. EIXIMENIS, F., *Lo dotzé*, capítol XLIII. Vegeu ELÍAS DE TEJADA, F., *Las doctrinas políticas de la Cataluña medieval*. Barcelona, 1950, p. 149.

bon tros exclusiva de Jorba. De fet, un segle i mig abans que Dionís Jorba publicqués la seva *Descripción*, en el *Sumari de les lloors de Barcelona* —escrit probablement el 1444 i publicat el 1583 per Pere Joan Comes al *Libre de algunes coses asanyalades*—³¹ s'apuntava, entre les qualitats de la ciutat que podien ser més estimades, la seva bona justícia: «molt ben disposada per a pacificar els homes, per a extirpar les renyines, les baralles i les discussions»; l'exercici de les activitats caritatives i piadoses: «és digna de gran lloança per l'almoïna cotidiana que es fa als pobres en el refectori de la Seu, de la casa de la Santa Creu i dels hospitals, en els quals els pobres de Crist són restaurats, recollits, alimentats i vestits»; o de la defensa dels bons costums morals: «també hi ha un altre lloable costum, en aquesta ciutat, i és que dues vegades a l'any hom fa en secret una inquisició general contra els mitjancers i les mitjanceres, és a dir, els alcavots i les alcavotes, i contra els inductors al joc i contra altres malfactors i vagabunds. Segons llurs mèrits i demèrits, a resolució del jutge que incoa la inquisició i dels concellers i pròcers, són allunyats perpetuament o temporalment de la ciutat i del seu terme o desterrats a l'illa de Sardenya»³².

Resumint, aquestes «històries particulars» o corografies, fomentaren, del segle xv ençà, un sentiment d'identificació comunitari, barceloní, en base a argumentacions històriques, religioses i cíviques que enaltiren i dotaren d'una originalitat la patria ciutat, la qual tindria un espai territorial, econòmic, de relacions humanes i de treball, propi i diferenciat. És ben cert que aquests textos arribaren solament a una minoria social: la classe dirigent amb una certa formació cultural, és a dir, essencialment els ciutadans honrats, els nobles, mercaders, juristes, metges i d'altres membres de les professions liberals; però això no vol dir que les seves idees i missatges no tinguessin una penetració social molt més àmplia. Els cerimonials i, en general, la simbologia del poder dels consellers, les expressions artístiques, arquitectòniques, pictòriques o escultòriques sobre la ciutat, les grans festivitats religioses d'àmbit local, etc., podien ésser instruments perquè aquest sentiment patriòtic es difongués per sectors molt més amplis de la població barcelonina.

Com és sabut, lleis, privilegis i institucions constituïen un referent identitari fonamental en les societats de l'Antic Règim, i, des dels temps medievals, la història de Barcelona i dels barcelonins va quedar fortament marcada per la seva condició de capital política del Principat i pel gran poder que concentrà el govern municipal de la ciutat.

Diversos autors, entre ells J.H. Elliott, han subratllat el gran pes específic del Consell de Cent en la política catalana. La ciutat de Barcelona, gràcies a la seva riquesa i privilegis, «era —diu l'historiador anglès— quasi una república independent, una petita Venècia»³³, que solament mantenia uns lligams molt primis amb

31. El *Sumari de les llaors de Barcelona* correspon al capítol 107 del *Libre de algunes coses asanyalades* de COMES, Pere Joan, i comprèn les pàgines 207 a 213 de l'edició de PUIGGARÍ, Josep, ja citada. Per la seva part, CASAS HOMS, Josep M., l'edità i la traduí al català amb un davantal introductor a «Les "llaors" de Barcelona i P.J. Comes», a *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad* (1967), p. 248-259.

32. *Ibidem*, pàssim 254-259.

33. ELLIOTT, J.H., *La revolta catalana 1598-1640*. Barcelona, 1966, p. 155.

la Corona. Aquesta era precisament l'opinió de Segismondo Cavalli, ambaixador venecià que l'any 1567 es meravellava dels infinits privilegis de la ciutat, «tants, que són poques les coses en les quals el rei els pot manar»³⁴. Un altre viatger il·lustre, Juan de Palafox i Mendoza —almoïner i capellà de l'infanta Maria d'Àustria—, es mostrà contorbat per les llibertats del municipi quan visità Barcelona l'any 1630. Palafox, que ocupà càrrecs de responsabilitat al costat del comte duc d'Olivares, recomanava als ministres del rei que remeiessin aquella situació, puix que la considerava perillosa per la corona:

Es el gobierno político de esta ciudad sobremanera pesado; excluida casi del todo la nobleza, fiado al pueblo, del qual se forma un consejo de ciento cuarenta hombres, que ellos llaman sabio, que de nada tiene menos que de sabio a lo que dicten los cuerdos [...]. Podía tenerse atención en el Consejo (de Aragón) a quien toca en no permitir tanta autoridad a la ciudad ni conselleres; usurpada, parte con su poder, parte con la remisión de los ministros reales, cuya jurisdicción se enflaquece fácilmente con esto. Es necesaria arte, y no pequeña, para no escandalizar las materias y sin conducir las a la desesperación remediarlas, porque la ciudad está sobremanera libre y, si no se mira por su reparo, peligrosa³⁵.

Però, en la mateixa data de 1630, el que per a Palafox era motiu d'alarma i inquietud, per a Bruniquer ho era d'orgull i complaença: «aquesta ciutat apar més república franca que ciutat vassalla, per los molts privilegis de que goza, dels quals los desta ciutat estan attents sempre; que es voler dir, que no duptan fer qualsevols empreses y diligències y despesas per grans que sien per defença de sos privilegis, etiam que fos dels de menor consideració»³⁶.

Tanmateix, en l'ideal de pàtria barcelonesa, la defensa d'aquests privilegis havia de ser compatible amb la fidelitat i lleialtat professada als seus senyors i reis. A final de l'any 1697, una vegada Barcelona havia passat el setge i l'ocupació de les tropes franceses del duc de Vendôme, els consellers elevaren un llarg memorial a Carles II inventariant amb detall els serveis oferts per la ciutat a la monarquia des de l'any 1652; serveis que, tal com es remarcava a l'inici de l'escrit, eren la continuació de moltes altres prestacions i serviments dels temps passats:

Entre las principales excelencias que ilustran a la ciudad de Barcelona, cabeça y metrópoli de Principado de Cataluña, es muy singular la fidelidad, con que ha servido a los señores reyes, assí en paz, como en guerra, con magnimidad y largueza, tanto más apreciable quanto nacida de su mera liberalidad y amor al servicio de sus reyes y soberanos³⁷.

34. El *Viaggio di Spagna* de Segismondo Cavalli i Lunardo Ottobon ha estat traduït i editat per BOLÒS i MASCLANS, Jordi, *Com veieren els Països Catalans alguns viatgers del segle XVI*. Barcelona, 1980, la citació és a la pàgina 54.

35. Vegeu-ne l'edició d'ARTEAGA, Cristina, *Diario del viaje a Alemania por Juan de Palafox y Mendoza*. Madrid, 1935, la citació és a la pàgina 56.

36. GILABERT BRUNIQUER, Esteve, *Relació sumària...* (1885), p. 37.

37. *Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios y nobles hechos con que ha servido a sus señores reyes la excelentísima ciudad de Barcelona...* Barcelona, 1697, p. 2.

Així, lluny d'entrar en contradicció, fidelitat i serveis d'una banda, i llibertat i privilegis d'una altra, no eren només incompatibles, sinó que eren complementaris i es trobaven entrelligats:

Esta libertad y franqueza han hecho sobresalir mas los medios, con que ha procurado la Ciudad adelantarse en todos tiempos en el real servicio, que ha dexado mucho que imitar de las demás ciudades, provincias y reynos. De cuyos innumerables servicios son irrefragables testigos y gloriosos panegíricos, tantos privilegios con que por la real manifiçencia de los señores reyes se ve condecorada, y el singular aprecio que han hecho siempre de ella sus magestades; porque estas gracias no las conceden los reyes, sino sobre muy grandes y relevantes servicios³⁸.

Per als consellers de Barcelona, la fidelitat de la ciutat era plenament demostrada pels serveis militars i econòmics prestats per Barcelona al llarg dels segles, però també es podien esgrimir-se d'altres arguments. Rafel Cervera, als seus inèdits *Discursos històrics de la fundación y nombre de la ciudad de Barcelona*, adduïa raons astrològiques per corroborar aquesta fidelitat. Segons Cervera, que fou conseller segon de la ciutat l'any 1627, el signe de Sagitari o el de Taure, als quals pertanyia Barcelona, li asseguraven una bona relació amb els seus sobirans:

[...] y esta ciudad en su primera fundación tiene por ascendiente el signo de Sagitario, casa diurna del planeta Júpiter, fortuna mayor, y en la segunda restauración dizen que tiene en el horóscopo el signo de Carnero, y assí o tenga el de Sagitario o el de Carnero ha de tener constelación celeste muy favorable para los reyes³⁹.

Cervera s'esforçava per minimitzar o disculpar certs esdeveniments que podien desmentir aquesta afirmació, com l'atemptat que sofrí a la ciutat Ferran el Catòlic a mans de Joan de Canyamars: «no le hizo persona que fuese natural de Barcelona, era de la comarca del Vallés»⁴⁰, i atribuïa aquesta fatalitat i d'altres a la mala constel·lació particular d'alguns d'aquests sobirans, no a la de Barcelona:

[...] y que en la dicha ciudad aya acontecido algunos infortunios a algunos reyes, no por esto se puede decir que no tiene buena constelación para sus reyes, pues semejantes desdichas pueden ser significadas por la constelación particular que tuvieron los sobredichos reyes y no por la celeste de esta ciudad⁴¹.

Malgrat aquests discursos, les relacions entre Barcelona i la corona havien estat plenes de tibantors i enfrontaments durant l'època de les dinasties dels Trastàmara i dels Àustria, i, de fet, tant el 1462 com el 1640 la classe dirigent barcelonina havia encapçalat dos conflictes militars oberts contra el poder monàrquic. I, precisament, entenc que en aquests conflictes, la defensa i la identificació d'aquesta clas-

38. Ibídem, p. 3.

39. AHCB., ms. 111, p. 35.

40. Ibídem, p. 38.

41. Ibídem, p. 37.

se dirigent amb les seves institucions ciutadanes —alhora part i tronc de la *res pública* catalana— hi va tenir un paper fonamental.

Així, per exemple, en les batalles ideologicopublicístiques dels anys trenta del segle XVII que precediren l'esclat revolucionari del 1640, hom pot captar la vigoria d'aquest sentiment d'identitat institucional. En la disputa que es desfermà en les corts de 1632 sobre el dret de cobriment dels consellers de Barcelona, hom pot apreciar que els privilegis i les institucions de la ciutat esdevenen un referent fonamental de la cultura política i, alhora, l'esglaió més alt de l'escala de valors i fidelitats que cal salvaguardar.

L'exaltació de la ciutat de Barcelona «la mayor luz de toda España» i el paper polític dels consellers com a cel·ladors del bé públic de la comunitat són un element comú en els memorials de rèplica als posicionaments reialistes promoguts per les institucions catalanes. En els seus *Discursos políticos*, l'advocat Dimes Porta definia els magistrats de la capital del Principat com a «padres de la Ciudad, madres del pueblo, vida de la comunidad, exaltación de la cosa pública, corona del imperio, ojos del mundo, luz de leyes, ayuda de los pobres, armas de los nobles y patronos de todo el populaje»⁴². Les lleis, els privilegis i els costums que afectaven els consellers eren un bé irrenunciable per al qual calia sacrificar, si era necessari, la hisenda i la vida. Concretament sobre el dret de cobriment, Pere Antoni Jofreu va manifestar amb abrandament «Els privilegis i béns dels pares han de passar als fills, per tant els catalans tenen el dret de rebre els reis coberts dalt del cavall i donar-li un petó a la mà sense baixar del cavall», i afegí que «es preferible morir que ser deshonrat»⁴³.

Per a tots aquests autors, el manteniment dels privilegis, les lleis i els costums s'identificava amb la defensa del valor «llibertat»: «De todo lo qual se puede hartar echar de ver qual debe ser la libertad: las costumbres, los pactos, los fueros y los derechos del político vasallo hacia su señor»⁴⁴. Una idea que anava indissociablement lligada al respecte de la fidelitat mútua que calia que existís entre el príncep i els súbdits.

La conclusió de tots aquests memorials és la força i el caràcter inalienable del dret històric dels costums i l'obligació del monarca de respectar-los. Dimes Porta acaba els seus *Discursos* amb aquesta afirmació: «que es obligatorio desistir el rey de su pretensión por la fidelidad que tiene que guardar a sus tan fieles vasallos, y por el juramento los tiene prestado, y por la honra, que sus antecesoros han hecho a la dicha insigne ciudad»⁴⁵. D'una manera semblant s'expressava Diego López

42. PORTA, Dimes, *Discursos políticos sobre la Justa pretensión que los consellers de la insigne ciudad de Barcelona tienen de cubrirse delante de su rey*. Barcelona: 1632. BC. F. Bon. 5.205, i un altre exemplar a 6536. Les citacions són als folis 1v. i 3v. Sobre l'afer de la cobertura, segueixo el ja exposat a SIMON TARRÉS, A., *Els orígens ideològics de la Revolució Catalana del 1640*. Barcelona, 1999, p. 135-136.

43. JOFREU, P.A., *Discurso con que se responde a otro presentado a los... conselleres de Barcelona, en orden al cubrirse y alçar el dissentimiento de la ciudad*. Barcelona, 1632. BC. F. Bon. 5.209 i 6.535.

44. PORTA, D., *Discursos políticos...* (1632), fol. 4v.

45. LÓPEZ GARDENY, D., *Memorial con que se responde a otro presentado a los conselleres de la ciudad de Barcelona, y justifica la pretension de la Ciudad en lo que toca a la cobertura*. Barcelona, 1632. BC. F. Bon. 5257, p. 13.

Gardeny, després d'haver argumentat que a Catalunya els usos i costums tenien la força del dret: «que queda justificada a favor de la ciudad esta prerrogativa de cubrirse».

Altrament, l'afer de la cobertura demostra que la identificació ciutadana amb els privilegis i les institucions municipals tenia una base social més àmplia que la dels cercles dirigents. Un menestral com Miquel Parets, en assabentar-se que els consellers s'havien descobert davant el cardenal infant, expressava en el seu diari, entre pesarós i indignat, que:

El conseller en cap, sin acordarse de su gran preeminencia, se descubrió, y los demás les siguieron; perdióse en un instante joya que a costa de mucha sangre y preciosos servicios en largas edades había comprado esa novilísima y leal ciudad, de el ánimo y cariño de sus famosos condes y reyes, y que tarde o muy difícilmente la bolverá a cobrar⁴⁶.

Tanmateix, aquesta identificació dels barcelonins amb les seves institucions i amb els representants d'aquestes no va ser ni estable ni continuada en el temps. Tampoc aquest referent identitari institucional no suposava el mateix per als diferents segments del cos social barceloní. Finalment, l'equivalència entre institucions i persones representatives d'aquestes no era sempre perfecta; fins i tot, en no poques ocasions esdevenia contradictòria, car en moments determinats a ulls dels sectors populars, els consellers en lloc d'ésser els «pares de la pàtria» seran els «traïdors de la pàtria».

Els contextos històrics, la pròpia dinàmica dels esdeveniments, les visions i representacions sobre aquestes institucions derivades de les diferències estamentals, culturals i de classe, podien mobilitzar o desmobilitzar, enfortir o debilitar, unir o dividir, desplaçar o subordinar el sentiment d'identitat comunitària barcelonina respecte d'altres identitats o lleialtats. Així, dins les múltiples casuístiques possibles, no és estrany veure els consellers de Barcelona en situacions confrontades amb amplis sectors de les classes populars i mitjanes de la ciutat, en ser acusats d'abusar de la seva posició de poder, de no acomplir amb les seves obligacions de vetllar pel bon abastiment de la ciutat, o de no defensar-la prou davant el perill d'un enemic extern. És a dir, els mateixos barcelonins que el 1632 tancaven files en defensa del privilegi de cobertura, podien, en d'altres contextos històrics, desafiar les institucions municipals o atemptar contra la vida dels seus representants, això quan s'articulaven interessos i identitats socials, professionals o de classe enfrontats als de les oligarquies que controlaven el consell de la ciutat.

Precisament, aquests avalots, motins i d'altres manifestacions violentes contra l'ordre públic ens mostren la complexitat i versatilitat del joc d'identitats i contra-identitats que podia donar-se en el marc urbà. Em sembla prou significatiu que els estudis de Lluís R. Corteguera sobre els motins barcelonesos dels segles XVI i XVII

46. PARETS, M., *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña...* Edició de PUJOL I CAMPS, C., al *Memorial Histórico Español*, vols. XX-XXV, Madrid: 1888-1893. La citació és al volum XX (1888), p. 91-92.

ens revelin que les principals víctimes d'aquestes alteracions siguin, d'una banda, els estrangers (genovesos, soldats hispànics, mariners de galeres...) i, d'una altra, els mateixos consellers i d'altres oficials⁴⁷. És a dir, els «traïdors», els «enemics» a la comunitat i que podien ésser les víctimes d'aquests avalots moguts als crits de «Visca la terra!», «Visca la pàtria!», «Visca la Ribera!» o «Morin traïdors!», tant podien ser elements «externs» com «interns» de la ciutat.

II

Al *Sumari, index o epitome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya*, el jurista i ciutadà de Perpinyà, Andreu Bosc, escrivia el següent sobre els «particulars títols d'honor» de la ciutat de Barcelona:

De aquí no y ha que admirar-se que aja vingut a medrar, y alcansar tant privilegis, renoms y títols so es de pàtria comuna, com altre Roma, cap y metròpoli del Principat de Catalunya y comtat de Barcelona, metròpoli secular, casa y habitació dels comtes y prínceps de Cathalunya, entenen en rahó del aventatge a les demés, y és primera en tot, no empero que tinga dret de superioritat ab les altres ciutats y viles, y així be lo de pàtria comuna es per lo que qualsevol estrany trobat personalment en ella, pot ser convingut y ha de comparèixer per lo privilegi li concedi lo rey don Jaume II⁴⁸.

Cal remarcar que aquest panegíric i reconeixement de la primacia de Barcelona sobre les altres ciutats i, en general, sobre el conjunt del territori català fou fet, precisament, en un moment especialment tens de les relacions entre Barcelona i Perpinyà, la pàtria local d'Andreu Bosc. El 1627, un any abans que sortís publicat el *Sumari*, el consell de la vila de Perpinyà havia sol·licitat al rei Felip IV poder independitzar-se de la jurisdicció del govern de la Generalitat de Barcelona; i, tot i que el projecte no va prosperar, la tensió entre les dues ciutats va emergir de nou el 1629, quan una disputa sobre els drets de pas de mercaderies franceses va motivar que Perpinyà declarés la «mà armada» contra Barcelona⁴⁹.

La idea de la preeminència i preponderància de Barcelona sobre les altres ciutats i, en general, sobre el conjunt del territori català era ben arrelada des dels temps medievals. La potència demogràfica i econòmica de l'antiga Barcino, la seva centralitat política i institucional, el poder que exercia sobre d'altres poblacions a través del carreratge, l'acumulació de privilegis, etc., l'havien acostumat a actuar sovint en representació del Principat i també a immiscuir-se i a exercir funcions

47. CORTEGUERA, L.R., «El motín ¿una institució de la política popular en la Barcelona del XVI y XVII?», *Pedralbes* 13-II (1993), p. 235-241, especialment p. 240. Del mateix autor «Libertad abusada: identidad y violencia en la Barcelona moderna», *Pedralbes* 18-I (1998), p. 243-248.

48. BOSCH, A., *Sumari, index o epitome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya*. Perpinyà, 1628, p. 381. Edició facsimilar de l'editorial Curial, Barcelona-Sueca, 1974.

49. VEUGEY BES, René, *Les relations entre la ville de Perpignan et la cité de Barcelone (1573-1644)*. Université de Toulouse-Le Mirail, 1981; *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, vol. X, Barcelona, 1902, p. 361 s., i ELLIOTT, J.H., *La revolta...* (1966), 251 s.

arbitrals sobre disputes jurisdiccionals, bandositats, qüestions impositives o institucionals que afectaven les viles i ciutats de la resta de Catalunya i, fins i tot, de la Corona d'Aragó. Com remarcava Esteve Gilabert i Bruniquer: «atenent que aquesta ciutat es caporal y cap i títol de Cathalunya y per sa preminència y precipuitat, ha costum de entrametres de ço que és interès de qualsevol ciutat o loc insigne y maiorment si és de Cathalunya»⁵⁰.

Afirmacions com les de Bruniquer no eren un simple discurs retòric, sinó que reflectien realitats històriques i es basaven en aquestes. Així, per exemple, en el regnat de Joan I els consellers de Barcelona havien intercedit prop del monarca a favor de la ciutat de Lleida, per evitar que aquesta fos castigada per l'avalot que havia destruït el call jueu. Així mateix, la documentació municipal barcelonina dels segles baixmedievals i altomoderns reflecteix consultes de Manresa, Vic, Lleida, Montblanc, València i d'altres poblacions sobre el repartiment de talles, reglamentació dels gremis, pretensió dels cavallers per entrar-hi com a ciutadans, etc. També els consellers de Barcelona realitzaven freqüents intermediacions pacificadores en les bandositats locals de Vic, Girona, Perpinyà, Lleida o Mallorca⁵¹. I, sobretot, el paper decisiu de Barcelona en la vida política del Principat resta ben palès en els grans moments de crisi de les relacions entre la comunitat política catalana i els seus reis, titulars de la sobirania: la guerra civil del segle XV i la guerra de separació del 1640.

A l'anomenada «capitulació de Pedralbes», de 24 d'octubre de 1472, significativament les clàusules signades pels consellers de Barcelona afectaven jurídicament tot el Principat: «la ciutat de Barcelona e Principat de Catalunya», comença el primer article de les capitulacions de Pedralbes i així es repeteix en els següents, indicant que «la dita ciutat (i) ciutadans e habitants de aquella axí presents com absents e lo dit Principat, ciutats, viles, castells e lochs de aquelles...». No era, doncs, la capitulació d'una ciutat, sinó un tractat general de pau en el qual es comprenien tots els habitants del Principat⁵².

En els prolegòmens i durant la guerra de separació del segle XVII, l'opinió que Barcelona era el nucli neuràlgic de les tensions entre Catalunya i el govern central de la monarquia espanyola i, alhora, la base del moviment separatista, era ben afermada a la cort de Madrid. Jeroni Pujades reporta al seu diari com el dia 25 de desembre de 1623, quan Miquel Oms, síndic de la ciutat de Barcelona a la cort de Madrid, es disposava a donar les bones festes nadalenques al rei Felip IV, una veu sortida de l'antecambra li digué «salga de aí el embajador de los rebeldes de Catalunya», a lo qual el representant de la Ciutat Comtal respongué: «Mentís y a no estar en palacio hos cortara las narices»⁵³. L'episodi, a banda de revelar un estat

50. GILABERT I BRUNIQUER, Esteve, *Relació sumària...* (1885), p. 36.

51. Vegeu FERRER MALLOL, M.T., «La projecció exterior», dins SOBREQÜÉS, J. (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 3, Barcelona, 1992, p. 355-391, sobre aquests aspectes, consulteu les pàgines 357 a 359.

52. SOBREQÜÉS I VIDAL, S., i SOBREQÜÉS I CALLICÓ, J., *La guerra civil catalana del segle XV*. Barcelona, 1973, vol. II., p. 333.

53. PUJADES, Jeroni, *Dietari*. Edició a cura de CASAS HOMES, Josep M., 4 vols., Barcelona, 1975-76. La citació és al volum III (1975), p. 127.

d'ànim obertament hostil envers els catalans, exemplifica la identificació que es feia a la cort de Madrid entre Barcelona i Catalunya. Així mateix, davant Felip IV, el comte duc d'Olivares disculpava el seu fracàs en l'obtenció de subsidis dient: «que todos los reinos habían cumplido y que sólo Cataluña no había hecho servicios por no haberlo querido Barcelona, y que como ella es todo el Principado y puede tanto, no dando ella no se ha sacado nada de las demás universidades»⁵⁴. I, significativament, el projecte de repressió elaborat pel Consell d'Aragó el 1652 es va focalitzar sobre la ciutat de Barcelona, car aquesta era considerada el cor del moviment revolucionari⁵⁵. Per als assessors de la corona, el poder i la preeminència que Barcelona exercia sobre Catalunya era una competència intolerable respecte al poder i la preeminència reials, i, per tant, s'havia d'acabar amb ella:

Ya que no se puede intentar quitarle a Barcelona el patrimonio, se le debe cercenar la autoridad y el dominio que se ha usurpado de querer mandar a las demás ciudades de la Provincia, se ha de desacreditar poco a poco haciendo que las demás ciudades reconozcan su independencia y que ninguno les pueda mandar sino es su rey⁵⁶.

Tot això alimentava un sentiment de superioritat i d'orgull dels barcelonins que, alhora, reforçava la seva identitat i n'era part. Quan el 1626, Lleida i Barcelona es disputaren ser la seu de les corts catalanes convocades per Felip IV i, finalment, la pressió dels síndics barcelonins inclinà la decisió reial a favor de la Ciutat Comtal, Barcelona —diu Elliott— «demostrà un entusiasme quasi histèric en rebre aquesta notícia tan favorable»⁵⁷, i s'hi van celebrar oficis religiosos i altres mostres festives i d'alegria. Jeroni Pujades recull com en aquella ocasió circulà per Barcelona una dècima que deia:

Per a rebre la persona
de la Sacra Magestat,
de Leyda, la gran ciutat,
se apuntava ab Barcelona.
Però lo duch de Cardona
Veent que son cosa poca
De Leyda los ramellets;
Digue'ls: paciència, fillets,
Que Barcelona és la lloca
I vosaltres los pollets»⁵⁸

54. Citat per SANABRE, Josep, *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa 1640-1659*. Barcelona, 1956, p. 35.

55. Vegeu SÁNCHEZ MARCOS, F., *Cataluña y el gobierno central tras la Guerra de los Segadores (1652-1679)*. Barcelona, 1653, p. 96 s.; TORRAS RIBÉ, J.M., «El control polític de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona (1652-1700)», *Pedralbes* 13-I (1993), p. 457-468, i «El projecte de repressió dels catalans de 1652», dins SERRA, E. (ed.), *La revolució catalana de 1640*. Barcelona, 1991, p. 241-290.

56. Citat per PALOS, Joan Lluís, *Catalunya a l'Imperi dels Àustria*. Barcelona, 1994, p. 385.

57. ELLIOTT, J.H., *La revolta catalana...* (1966), p. 206.

58. PUJADES, J., *Dietari*, vol. IV (1976), p. 46.

Però aquesta prepotència aixecava també sentiments de recel i d'animadversió en els habitants d'altres viles i ciutats del Principat. L'episodi que suscità el juliol de 1588 la detenció de monsenyor Galceran de Navel, conseller en cap de Barcelona, per part de les autoritats municipals de Tortosa, exemplifica bé tant l'altiva barcelonina com el ressentiment que podia ocasionar aquesta.

L'any 1476 els consellers de Barcelona aconseguiren que el rei Joan II recongués la prerrogativa de poder anar precedits de macers, amb maces aixecades, per totes les terres del Principat. Quan, al cap de més d'un segle, Tortosa els regatejà aquesta distinció «dient que tenien privilegi més entic y que Tortosa era més que Barcelona per ser marquesat y altres insolències que no es raó posar-les así» —expressava indignat en el seu diari el cavaller barceloní Frederic Despalau—, la ciutat de Barcelona se sentí pregonament ofesa. El Consell de Cent es reuní «y determinaren los consellés y 24 —segueix el relat de Frederic Despalau— fer sis mil hòmens y hanassen a Tortosa y asollasen dita ciutat en fins tinguessen lo(s) consellé(s) ab les insígnies consullàs y los tres cavallés (que) anaven ab ell». La resposta dels barcelonins, lliurant diners i homes per a l'empresa, fou apassionada i només la intervenció del virrei i la por dels tortosins evitaren que la host armada de Barcelona, enarborant la bandera de la ciutat, anés a venjar l'ultratge. El dia 14 de juliol arribaren notícies «que los tortosins havien dexat pasar lo conseller per Tortosa, ab les insígnies consullàs», apuntava amb satisfacció al seu diari Frederic Despalau⁵⁹.

Sentiment d'avversió que també mostraren els perpinyanesos quan, el març de 1629, el jutge de cort Pau Guiamet i d'altres oficials reials entraren a Perpinyà per disgregar la «mà armada» que la capital del Rosselló havia declarat contra Barcelona. El poble de Perpinyà, que considerava els oficials reials còmplices dels interessos de Barcelona, els rebé amb hostilitat. Segons relata Jeroni Pujades, «los conjurats los anavan a fer befas al Castell cridant “Eixiu, eixiu, cornuts de Barcelona”. Los estudiants ab pistoles a les mans, deyan: “veniu, mossas a llevar”. Los minyons, ab esquadras y tabors de barrils, los anavan a improperear»⁶⁰.

I, de fet, a les inacabades corts de 1626, les ciutats catalanes ja havien proposat una reducció de l'excessiu poder i tutela que Barcelona exercia sobre el Principat: «que la ciutat de Barcelona no puga determinar ni resoldre cosa alguna al bé públic del present Principat que primer no sien cridats, citats i oïts los síndics de les ciutats»⁶¹.

Però si per als ciutadans de Lleida, Tortosa o Perpinyà els interessos generals de Catalunya i, naturalment, els seus particulars no es podien sempre i automàticament identificar amb els de Barcelona, segurament per a molts barcelonins difícilment podia existir contradicció entre uns i altres, perquè els interessos del Principat i els de la seva capital eren tan pròxims que es confonien. Barcelona era «cap i casal», «caporal i cap de títol de Cathalunya», «mare i cap de regne», «cap i refu-

59. Dietari editat per SIMON I TARRÉS, A., a *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del Cinc-cents*. Barcelona, 1991, p. 89-177. Les citacions són a la pàgina 108.

60. PUJADES, J., *Dietari IV* (1976), p. 194.

61. Citat per ELLIOTT, J.H., *La revolta catalana...* (1966), p. 212.

gi de tota Catalunya»⁶², o com encara més explícitament trobem en alguna documentació dels anys precedents a l'esclat revolucionari de 1640: «Catalunya era Barcelona i en aquesta ciutat no governava la Generalitat sino el Consell de Cent»⁶³.

El redactor de la crònica de l'Exemplària de la catedral de Barcelona durant els anys de la Guerra dels Segadors, probablement el canonge Joaquim de Carbonell, quan refereix l'entrega de la ciutat de Tarragona, el desembre de 1640, a l'exèrcit castellà del marquès de los Vélez, considera la rendició com a fruit d'una traïció, i escriu pregonament indignat:

[...] entrà en ella lo marquès de los Véles, ixint-lo a rebre los consuls i persones graves de la ciutat, a bon segur les que hi avian quatre mesos avian entregat la ciutat, usant tant gran i vil traïció a Déu, al Principat, i en particular a Barcelona, pus ab exterioritats fraudulentas de voler-se defensar, estant en secret rendits a l'enemich, demanaren al Principat i a la ciutat de Barcelona diners, municions en molta cantitat per a que se enflaqués la província, i en particular Barcelona, que com a mare se desangrava per a accedir a la defensa de tots los llochs que com a fills estimava⁶⁴.

Per al redactor de la crònica de l'Exemplària, com probablement per a molts d'altres barcelonins, la propinquïtat de Barcelona i Catalunya era ben clara.

62. Expressions recollides per FLORENSA, N., *El Consell de Cent. Barcelona a la Guerra dels Segadors*. Barcelona, 1996, p. 114-115.

63. Citat per REGLÀ, Joan, *Historia de Catalunya*. Barcelona, 1974, p. 109.

64. Crònica «Exemplària» de la catedral de Barcelona III (1617-1666), ACB., Dignitats i Oficis 11. Arxiu Capitular, fol. 141-141v. Editat per SIMON I TARRÉS, A., *Cròniques de la Guerra dels Segadors* (en premsa).